

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA

Pałac w Trzebiatowie – blenda gotycka w elewacji zewnętrznej wschodniej

Fot. 1. Blenda gotycka w elewacji wschodniej skrzydła wschodniego pałacu w Trzebiatowie, stan w grudniu 2021r.

Autorzy opracowania i fotografii:

Lesław Cześnik

mgr konserwacji malarstwa i rzeźby polichromowanej

Lidia Piotrowska-Cześnik

mgr konserwacji elementów i detali architektonicznych

SZCZECIN – TRZEBIATÓW - TORUŃ - grudzień 2021r.

Wstęp

Opracowanie przygotowano na zlecenie projektanta Jerzego Nowaka Biuro Architektoniczne Archivia w Szczecinie, w związku z planowanym remontem budynku.

Treść opracowania podlega przepisom o prawie autorskim i nie może zostać zmieniona bez zgody autora.

IDENTYFIKACJA ZABYTKU

- Budynek pałacu to dawne skrzydła zabudowań klasztornych z początkami z końca XIII w., wpisany do rejestru zabytków pod nowym numerem A-1574 (dawny nr A-212 decyzją z dn.25.02.1957r.),
- Obecnie siedziba Trzebiatowskiego Ośrodka Kultury przy ul. Wojska Polskiego 67, 72-320 Trzebiatów,
- Czas powstania: fundamenty kamienne i przyziemie z końca XIII w., później rozbudowy i przebudowy w XV i XVII w., ostatnie przedwojenne z lat 20-tych XX w., poważny remont w latach 80-tych XX w.,
- Autor : nieznany,
- Materiały : cegła czerwona w rozmiarze gotyckim, tynki mineralne, fugi,
- Technika : murowanie, tynkowanie, malowanie,
- Wcześniejsze remonty : tak,
- Dokumentacje wcześniejsze wraz z inwentaryzacjami : tak, badania architektoniczne wraz z inwentaryzacją z 1973 r. autorstwa Atoniego Kąsinowskiego – PKZ Oddział Szczecin.

PODSTAWA OPRACOWANIA

- Dokumentacje historyczne i architektoniczne wraz z inwentaryzacją z 1973 r. (skany przesłane przez Biuro Architektoniczne Archivia Szczecin),
- Zalecenia konserwatorskie WKZ Szczecin z 10 lutego 2021 r. ZN.5183.41.2021.MHG,
- Oględziny zabytku w dn.17.12.2021r.,

KRÓTKA HISTORIA ZABYTKU

Początki pałacu książęcego w Trzebiatowie sięgają XII wieku. Pierwotnie znajdował się tutaj gród książęcy, który w 1224 r. stał się własnością księżnej Anastazji, wdowy po księciu pomorskim Bogusławie I. Ona to za radą opata norbertanów w Białobokach przekazała posiadany w Trzebiatowie majątek na wyposażenie klasztoru norbertanek, do którego następnie wstąpiła.

Około 1285 r. budynki na grodzisku zostały przebudowane na klasztor żeński, w którym zamieszkały norbertanki z klasztoru w Wyszkowie. Obok dawnego zamku wzniesiono kościół św. Mikołaja, który stał się świątynią klasztorną. W XVI w. zakon trzebiatowskich norbertanek został sekularyzowany, a budynki poklasztorne przejęli książęta pomorscy z dynastii Gryfitów.

W 1560 r. nastąpiła przebudowa klasztoru na renesansowy zamek. Od 1619r. był on rezydencją księżnej Zofii von Schleswig-Holstein, wdowy po księciu pomorskim Filipie II. Po jej śmierci przeszedł na własność elektora brandenburskiego. Po pożarze w 1679 zamek ok. 1682 r. został całkowicie przebudowany. W 1690 r. na zamku w Trzebiatowie gościł krótko Fryderyk I Pruski. W 1761 służył za koszary wojsk rosyjskich. W XVIII w. dawny zamek Gryfitów został przebudowany w stylu klasycystycznym. W latach 1785–1790 w pałacu mieszkała Maria z Czartoryskich Wirtemberska, jej gościem bywał malarz Jan Rustem, autor malowideł pałacowych. W latach 1797–1811 pałac trzebiatowski był w posiadaniu feldmarszałka Gebharda von Blüchera. Później przeszedł na własność burmistrza Trzebiatowa, który zdecydował się na rozbiórkę części obiektu. W 1855 r. budynek utracił funkcje rezydencyjne. Przejął go Urząd Ziemski przeznaczając pałac na biura i mieszkania. Po I wojnie światowej obiekt został przystosowany na potrzeby trzebiatowskiej szkoły rolniczej.

Po 1945 r. mieściły się w nim różne instytucje. Był m.in.: koszarami, siedzibą urzędów i kamienicą mieszkalną. Od 1989 r. w jego wnętrzach mieści się biblioteka publiczna i Trzebiatowski Ośrodek Kultury. (*informacje internetowe za Wikipedia.pl*)

Dokładną historię zabytku opracowano w 1970 r. (autorka: Róża Kąsinowska), natomiast opis przebiegu i wyniki badań architektonicznych wykonał mgr inż. arch. Antoni Kąsinowski w 1973 r. w ramach prac PKZ Oddział Szczecin. Początki budynku obecnego pałacu w Trzebiatowie sięgają więc 2 poł. XIII w., kiedy zakon żeński norbertanek przybył do Trzebiatowa i rozpoczęto budowę piwnic i przyziemia z zastosowaniem kamieni granitowych. Mury pierwotne postawiono z cegły w rozmiarze gotyckim. Poważna rozbudowa miała miejsce pod koniec XVII w. i z tego okresu pochodzi zachowana drewniana wieżba w obiekcie. Ostatnie udokumentowane prace przy budynku przed II wojną miały miejsce w latach 20-tych XX w. Natomiast po pracach projektowo-badawczych z 1973r. wykonano poważny remont konserwatorski budynku w latach 80-tych XX w., przeprowadzony przez PKZ Oddział Szczecin.

KRÓTKI OPIS STANU ZACHOWANIA

Blenda gotycka jest w jednej z elewacji budynku na zewnątrz od strony skarpy tuż obok rury spustowej deszczówki, jest to wschodnia strona skrzydła wschodniego. Odsłonięta została prawdopodobnie w trakcie prac remontowych w latach 80-tych XX w. i wyeksponowana jako tzw. świadek historii budynku i jego średniowiecznej genezy. Jest ciekawa, ponieważ jest to typ blendy podwójnej. Większy łuk jest od góry zamknięty łukiem ostrym, mniejszy jest wycofany i zamknięty łagodnie. Oba pola blendy są tynkowane i malowane obecnie na kolor biały.

Fot.2. Blenda gotycka w elewacji wschodniego skrzydła pałacu w Trzebiatowie, stan w grudniu 2021r.

Oceniono stan zachowania blendy w dniu 17.12.2021r., stwierdzono nawarstwienia nowych cementowych zapraw, które są zdecydowanie wtórne. We wstępnej odkrywce nie stwierdzono obecności zapraw szlachetniejszych czyli wapienno-piaskowych, stwierdzono również przemalowanie powierzchni kształtek i spoin oraz wstawki kształtek cementowych malowanych na kolor ceglany.

Przeprowadzono dokładniejsze oględziny i badania średniowiecznej podwójnej blendy znajdującej się w elewacji. Wewnątrz ujętej ceglanymi kształtkami zamkniętej ostrołukowo płytkiej wnęki znajduje się mniejsza nisza zamknięta półkoliście.

Stan zachowania tego elementu architektonicznego nie jest dobry. Ceglane kształtki są w kilku miejscach głęboko spękane co ułatwia penetrację wody opadowej i niszczące działanie w okresie zimowym. Wypełnienia ubytków w kształtkach wykonano w zaprawie mineralnej. Cegły i wypełnienia pomalowano, a następnie fugowano, stąd ślady czerwieni na powierzchni zaprawy między cegłami pod warstwą fugi. Dolne kształtki zewnętrznej arkady wymieniono na betonowe, barwione w masie. Niedawno, w dolnej części wykonano wypełnienia ubytków przy użyciu szarej zaprawy cementowo piaskowej.

Powierzchnie blend pokryte są grubą warstwą współczesnej, szorstko zatartej zaprawy cementowej. Na niej jest spękana, lokalnie osypująca się biała farba, prawdopodobnie typu emulsyjnego. Wykonano odkrywki w celu ustalenia czy zachodzi możliwość występowania zapraw oryginalnych. W mniejszej niszy wykonano odkrywki w części dolnej i centralnej (pokazane na kolejnych fotografiach). Stwierdzono dwuwarstwową zaprawę cementowo-piaskową o grubości ok. 25 mm. Z czego warstwa spodnia (ok. 15 -18 mm) wykazuje wysoką twardość (z trudem poddającą się kuciu dłutem kamieniarskim) i leży bezpośrednio na ceglanym wątku. Zaprawa ta sprzyja kumulowaniu wilgoci. Odsłonięty fragment cegły dawał czerwony „rozmaź” na włosiu pędzla. Blenda po remoncie w latach 80-tych XX w. malowana była na kolor jasno różowy następnie na białe. Wypełnienie części ostrołukowej wykonano w szarej zaprawie cementowo- piaskowej gr. ok. 13 – 15 mm. Charakter i sposób użytych materiałów wskazuje, że obecność pierwotnych zapraw średniowiecznych w polu blendy należy uznać za niezwykle mało prawdopodobne.

Wstępną odkrywkę wraz z opisem wyniku wykonał Lesław Cześnik, mgr konserwacji malarstwa i rzeźby polichromowanej w dn.17.12.2021r.

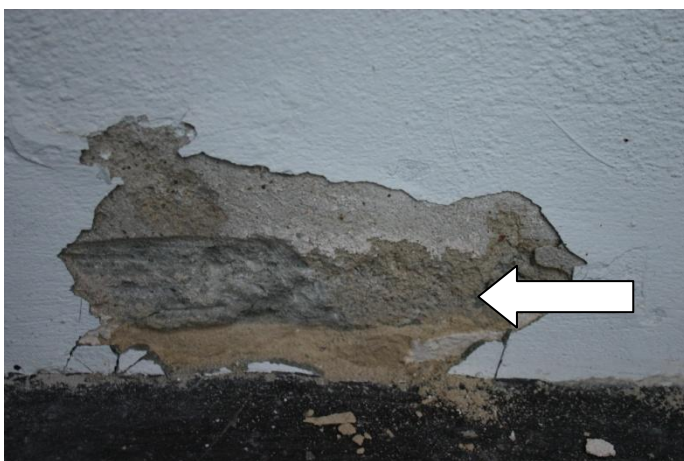
Fot. 3. Stan podwójnej blendy gotyckiej w elewacji wschodniej, skrzydła wschodniego budynku pałacu w Trzebiatowie w grudniu 2021r. Kształtki u dołu profilu przy podstawie są wykonane w zaprawie cementowej, malowane na kolor cegły, wykonane w trakcie remontu prowadzonego przez PKZ-ty w latach 80-tych XX w. Parapet z blachy, malowany.

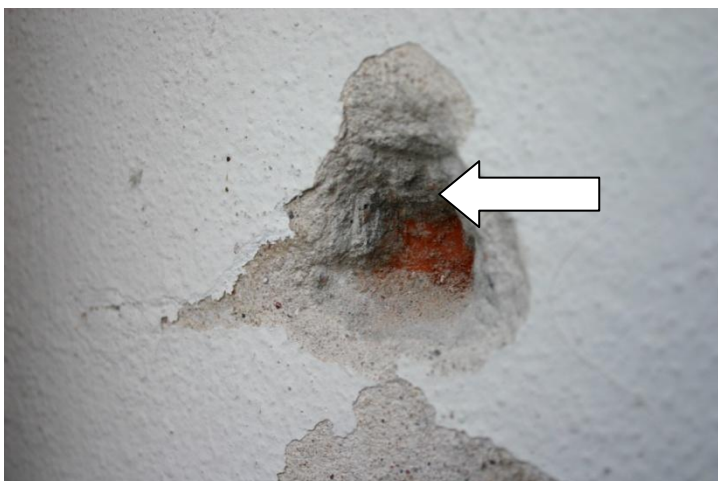
Fot.4. Prawa strona podstawy blendy gotyckiej z naprawami wykonanymi szarym cementem. Po prawej stronie skrajne kształtki w kilku rzędach od dołu są wykonane w zaprawie cementowej i malowane na kolor cegły. Pochodzą z remontu wykonanego przez PKZ-ty w latach 80-tych XX w.

Fot.5. Widoczne utracenia i pęknięcia kształtki w profilu blendy gotyckiej oraz ubytki fugi.

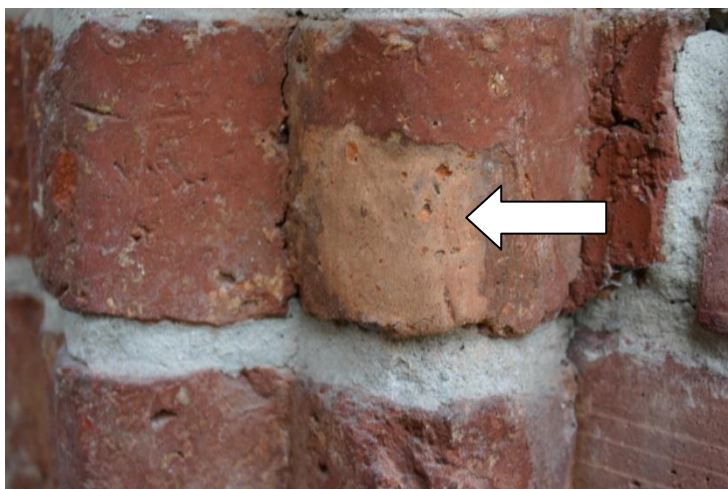
Fot.6. Najnowsze warstwy na tynku u podstawy blendy gotyckiej, powyżej poziomego parapetu z blachy. Warstwa farby pęczniała i odpadała w tym miejscu na skutek wysoleń z zaprawy. Spodnie warstwy są bardziej szare od obecności szarego cementu w składzie. Natomiast warstwa tuż przy powierzchni pod farbą jest jaśniejsza. Naprawy spoiny tuż nad blachą parapetu znów są ciemnoszare. Wszystko pomalowane na kolor biały.

Fot.7. Odkrywka pokazująca grubość i przekrój przez warstwy tynku w blendzie gotyckiej, widoczne coraz bardziej szare warstwy od obecności szarego cementu w zaprawie. Nie trafiono na warstwy szlachetnych zapraw wapiennych na cegle w tym miejscu.

Fot.8. Sprawdzenie grubości warstwy tynku mineralnego w odkrywce w blendzie gotyckiej na elewacji budynku pałacu w Trzebiatowie.

Fot.9. Uzupełnienia ubytków w kształtkach patynowane farbami oraz widoczne zatarcie fugi jasną zaprawą. Porysowana i popękana powierzchnia kształtek ceramicznych.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Wykonano wstępną odkrywkę, w której nie trafiono na szlachetne warstwy wapienne lub wapienno-piaskowe, jednak przed przystąpieniem do prac remontowych lub konserwatorskich zaleca się ponownie wykonać dokładniejszą analizę warstw tynków i farby w tym miejscu, celem potwierdzenia wstępnej analizy stwierdzającej brak starszych, szlachetnych, oryginalnych warstw tynków i farb.

W trakcie planowanych prac konserwatorskich należy przede wszystkim oczyścić powierzchnie cegieł profilowanych najlepiej przegrzaną parą wodną pod ciśnieniem z wtórnego przemalowania farbą oraz usunąć duże ilości szarej cementowej zaprawy w polach blendy.

1. Wykonać dokumentację fotograficzną blendy przed przystąpieniem do prac.
2. Oczyścić powierzchnie kształtek ceglanych z farby i starych uzupełnień przy pomocy myjki wysokociśnieniowej i przegrzanej pary wodnej do ok. 140° C pod ciśnieniem nie większym niż 80 Bar.
3. Założyć okład odsalający z ligniny na kształtki ceramiczne gotyckie i pozostawić do całkowitego wyschnięcia. W razie konieczności zabieg powtórzyć.
4. Wzmocnić strukturalne kształtki ceramiczne gotyckie odpowiednio wybranym preparatem krzemorganicznym typu KSE 100 firmy Remmers lub podobnym innego dostawcy np. Keim, Tubag lub Optholit.
5. Skleić części ruchome kształtek np. klejem epoksydowym dwuskładnikowym typu Distal lub Eurostac, wybrać z gotowych klejów dostarczanych przez firmy sprzedające materiały do konserwacji zabytkowej cegły.
6. Wypełnić szczeliny i ubytki w ceglach gotyckich zaprawą mineralną wapienno- trasowo-piaskową barwioną w masie na kolor zbliżony do cegły, np. zaprawą Restauriermortel firmy Remmers lub Keim lub Optholit.
7. Usunąć mechanicznie szare zaprawy cementowe z pola blendy mniejszej i większej, ale z zachowaniem rekonstrukcji i wstawek z betonowych kształtek jako świadka wcześniejszych zabiegów konserwatorskich (są mocno osadzone w profilu więc usuwanie ich grozi uszkodzeniem otoczenia).
8. Wykuć stare fugi delikatnie nie uszkadzając zabytkowych kształtek gotyckich.
9. Wykonać nowe fugowanie zaprawą wapienno-piaskową lub wapienno-trassowo-piaskową najlepiej gotową zaprawą typu Fugenmortel firmy Remmers, Keim lub Optholit w kolorze ciepłym piaskowym.

10. Wykonać nowe wypraw tynkarskich zaprawą wapienno- piaskową lub najlepiej wapienno- trasowo-piaskową; wybrać z gotowych zapraw do tynkowania średniowiecznej cegły o odpowiednich proporcjach składników i granulacji wypełniaczy; wybrać z oferty materiałów dostarczanych przez firmy produkujące materiały do konserwacji zabytków tj. Remmers, Keim lub Optholit.
11. Wybrać kolorystykę zgodną z kolorami podanymi w projekcie (jeśli ostatecznie nie zostanie odkryta, ani ustalona warstwa kolorów oryginalnych średniowiecznych, w trakcie usuwania wtórnych warstw szarych i cementowych). Profile kształtek oryginalnych pozostawić w kolorze naturalnej czerwonej cegły; natomiast wtórne kształtki betonowe z remontu z lat 80- trych XX w. pomalować na kolor zgodny z kształtkami ceglanymi gotyckimi). Uzupełnienia nową fugą nie malować, tylko pozostawić w kolorze naturalnym piaskowym ciepłym.
12. W ramach możliwości technicznych zmienić kąt nachylenia blaszanego, malowanego parapetu, aby ułatwić spływ wody opadowej z powierzchni blendy.
13. Wykonać dokumentację opisową i fotograficzną przeprowadzonej konserwacji.

UWAGI KOŃCOWE

W trakcie remontu i konserwacji blendy gotyckiej w elewacji pałacu w Trzebiatowie wolno stosować wyłącznie materiały, techniki i technologie przebadane i zaakceptowane pod kątem możliwości stosowania do zabytkowej architektury. Nie wolno stosować środków i materiałów polecanych wyłącznie do budownictwa współczesnego. Zaprawy, impregnaty, farby, środki biobójcze itp. muszą mieć sprawdzone i zaakceptowane zastosowanie do materiałów zabytkowych.

Ze względu na fakt, że budynek pałacu w Trzebiatowie jest wpisany do rejestru zabytków wszelkie prace konserwatorskie powinny być prowadzone przez wykonawcę z doświadczeniem w pracach przy obiektach zabytkowych. Pracami powinna kierować osoba z uprawnieniami do konserwacji elementów i detali architektonicznych i pod nadzorem konserwatora zabytków technologa. Wszelkie działania przy tym zabytku wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie.

Autor tekstu opracowania :

Lidia Piotrowska-Cześnik

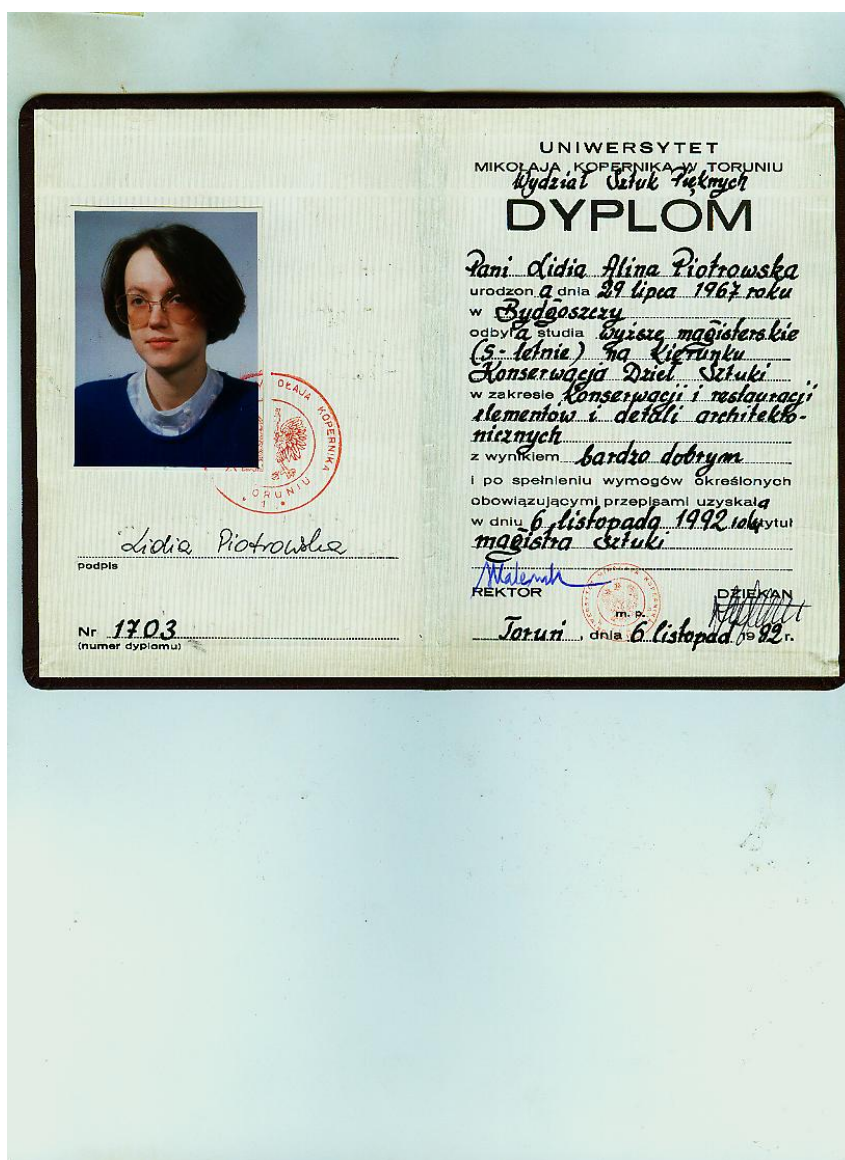
mgr konserwacji elementów i detali architektonicznych

dypłom UMK Toruń nr 1703, wydany w 1992r.

uprawnienia do pracy przy zabytkach wydane przez WKZ Szczecin w 1993 r.

27.12.2021r.

Uprawnienia autorki opracowania do pracy przy zabytkach :

Fot. Skan dyplomu UMK Toruń uzyskanego w 1992r.